CONTRIBUŢII LA CUNOAŞTEREA MEŞTEŞUGURILOR IEŞENE LEGATE DE ALIMENTAŢIA POPULAŢIEI ÎN SECOLUL AL XVII-LEA

DE

V. NEAMŢU

În ultimele decenii studierea oraşului feudal moldovenesc a ocupat un loc de seamă în preocupările cercetătorilor români. Materialelor documentare li s-au adăugat date arheologice, uneori destul de concludente, care au contribuit la conturarea unei imagini mai complete, referitoare, mai cu seamă, la cultura materială a vechilor noastre oraşe. Dacă în anumite domenii ale activităţii economice a orăşenilor tabloul alcătuit de cercetătorii noştri este destul de clar, în altele, însă, informaţiile sărace de care dispunem nu îngăduie încă elucidarea unor aspecte importante ale problemei. Acesta este, de pildă, cazul cu meşteşugurile legate de alimentaţia populaţiei oraşelor moldoveneşti.

În cazul Iaşului, oraş care a jucat un rol de seamă în istoria Moldovei, ştirile referitoare la meşteşugurile la care ne referim lipsesc aproape cu totul pînă la jumătatea secolului al XVI-lea şi rămîn destul de sărace şi pentru secolul al XVII-lea cînd, pentru alte meşteşuguri informaţiile sînt relativ bogate. Într-o anumită măsură, acest fapt reflectă un nivel de dezvoltare relativ mai modest, cel puţin pentru unele dintre meşteşugurile pe care le analizăm.

Dintre meşteşugurile legate de alimentaţia populaţiei se ştie că *morăritul* a cunoscut, în general, o dezvoltare destul de puternică în majoritatea oraşelor moldoveneşti. La Baia şi Siret documentele menţionează mori încă din secolul al XV-lea [1]. În alte oraşe, de pildă în Suceava, încă de la începutul secolului al XVI-lea, sînt amintiţi morari bogaţi care pun pietre frumos sculptate pe mormintele membrilor familiilor lor [2].

Pentru oraşul Iaşi ştirile în legătură cu acest meşteşug apar mult mai tîrziu şi sînt destul de sporadice. În examinarea morăritului la Iaşi trebuie să se ţină seama de anumite caracteristici ale zonei geografice în care se situează această aşezare urbană. Astfel, de pildă, lipsa unei reţele hidrografice corespunzătoare, într-o vreme cînd în Moldova, pentru purtatul morilor se folosea, în mod obiş-

---

[1] Şt. Olteanu, C. Şerban, *Meşteşugurile din Ţara Românească şi Moldova în Evul mediu*, Ed. Acad. R.S.R., 1969, p. 90.

[2] Şt. Olteanu, *Inscripţia de pe piatra de mormînt de la mănăstirea lui Iaţco din Suceava*, în „Studii şi materiale de istorie medie", I, 1956, p. 367 şi urm.

nuit, forţa motrică a apei, era de natură să aducă prejudicii serioase dezvoltării meşteşugului morăritului.

Mai mult ca în alte aşezări moldoveneşti, la Iaşi a trebuit să se pună de timpuriu, şi în mod serios, problema utilizării unor cursuri de apă, cu un debit scăzut şi, mai ales, inconstant, cum erau Bahluiul, pîrîul Nicolinei, Bîrnovei etc. Pe asemenea cursuri de apă au putut să existe, încă din secolele XIV—XV, unele mori ale domniei, întocmai ca şi în alte oraşe moldoveneşti. Primele menţiuni documentare în legătură cu morile din Iaşi apar însă, de abia, din a doua jumătate a secolului al XVI-lea. La 15 septembrie 1583 Petru Şchiopul făcea bogate danii ctitoriei sale, mănăstirea Galata, în care se cuprindeau şi satele „drepte domneşti" Măndzăştii şi Fălfăieştii, de pe Jijia, ambele ascultătoare „cătră moril(i) Iaşilor" [3]. Este, evident, vorba de morile domniei din acest oraş de reşedinţă domnească.

Nu este cu totul exclus ca, după ce a dăruit mănăstirii Galata satele care „ascultau" de morile Iaşilor şi efectuau muncile de întreţinere necesare acestora, domnul să fi cedat ctitoriei sale şi morile. La 10 iulie 1618, Radu Mihnea întărea Galatei „un heleşteu şi morile... care sînt lîngă mănăstire [4], adică foarte probabil, între aceasta şi oraş.

Cîţiva ani mai tîrziu, în 1622, un morar, Marco, vindea cu 90 lei mănăstirii Hlincea un iaz de moară pe valea Nicolinei şi două perechi de „hiare" de moară [5], probabil pentru ferecatul roţilor sau pietrelor de moară. Este pe deplin posibil ca mănăstirea, care a făcut investiţii serioase pentru aceste achiziţii, să fi construit, curînd după aceea, şi o moară pe apa Nicolinei.

Nu ştim dacă excelentul gospodar care a fost Vasile Lupu, cunoscut şi prin lucrările efectuate în vederea măririi iazului domnesc [6], a construit aici şi mori. Este, de asemenea, greu de stabilit cînd au fost construite şi în care parte a Iaşului se găseau morile care formau obiectul unei vînzări la 5 august 1655 [7]. Ştim, însă, că în cea de a doua jumătate a secolului al XVII-lea s-a putut manifesta interes pentru construirea unei mori pe pîrîul Bîrnovei, ce se vărsa în iazul domnesc. La 31 martie 1680 Gheorghe Duca dăruia ctitoriei sale de la Cetăţuia şi „un loc de moarî ce iaste în şes lîngă grădina cea domneascî a răpausatului Vasile vodă, pe pîrîul Bîrnovei" [8].

În afară de Hlincea şi Cetăţuia, în acest secol, continuă să manifeste mult interes pentru locurile de moară, şi evident, pentru constuirea morilor în zona tîrgului Iaşi, mănăstirile Galata şi Balica. În timpul domniei lui Constantin Cantemir între călugării de la Galata şi cei de la mănăstirea Balica începe un înverşunat conflict pentru locuri de moară. Aceştia din urmă, care aveau două roate de moară „în gîrla ce merge asupra iazului domnesc", voiau să-şi mai construiască una, spre marea nemulţumire a celor de la Galata care aveau „un loc de moară" pe gîrla „ce vine dinspre Balica". În această confruntare domnul a dat, însă, cîştig de cauză călugărilor de la Galata [9]. În felul acesta veniturile mănăstirii realizate din morărit au crescut simţitor.

---

[3] *Documente privind istoria României, veacul XVI*, vol. III, *A. Moldova*, p. 232. (În continuare vom cita : DIR.A).

[4] *Ibidem*, vol. IV, p. 284.

[5] Şt. Olteanu, *Meşteşugurile din Moldova în secolul al XVII-lea*, în „Studii şi materiale de istorie medie", III, ed. Acad. R.P.R., 1959, p. 154.

[6] C. C. Giurescu, *Istoria pescuitului şi a pisciculturii în România*, I, Buc., 1964, p. 153.

[7] „Revista istorică", an. II, 1916, nr. 3—6, p. 88.

[8] I. Caproşu, *Două documente privind oraşul Iaşi*, în „An. şt. ale Univ. „Al. I. Cuza" din Iaşi (serie nouă), Secţiunea III a. Istorie, Tomul XV, anul 1969, fasc. 1, p. 107.

[9] Paul Mihailovici, *Documente moldoveneşti găsite la Constantinopol (1462—1755)*, în „Cercetări istorice", anul X—XII (1934—1936), nr. 1, p. 107—108.

Mult mai tîrziu, la 1 septembrie 1732, Grigore Ghica a pus să se construiască „două roate de moară pe apa Bahluiului", dînd una mitropoliei iar alta „beceriului gospod" [10]. El urmărea prin aceasta să vină în ajutorul orăşenilor care erau siliţi să meargă tocmai la morile de pe Prut pentru a-şi măcina grînele recoltate de pe ţarina tîrgului. Este posibil ca şi în secolul al XVII-lea să fi existat unele mori pe cursul Bahluiului, dar documentele existente nu le menţionează. În orice caz se poate admite că, în acest secol, cînd numărul locuitorilor Iaşului a crescut simţitor [11], morile existente pe diferite cursuri de apă, din oraş şi din preajma lui, nu puteau face faţă situaţiei. Ca şi în primele decenii ale secolului al XVIII-lea, orăşenii trebuiau să-şi macine grînele la morile de pe Prut, mai numeroase şi cu o capacitate de producţie mai mare.

Din analiza materialului informativ existent, rezultă că mănăstirile, urmărind să-şi mărească veniturile, au reuşit să intre, pe diferite căi, în stăpînirea celor mai multe mori din Iaşi.

Documentele nu ne edifică pe deplin în privinţa priceperii morarilor în tainele meşteşugului lor şi asupra condiţiilor în care lucrau pentru mănăstiri. De altfel, ei apar cu totul sporadic în izvoarele vremii. În afară de morarii Gherasim şi Ignat [12], desigur moldoveni, ne mai este cunoscut şi morarul Marco, despre care am mai amintit. Aceasta din urmă, judecînd după faptul că vindea Hlincei un iaz de moară şi două perechi de „hiare" de moară, a putut fi un om înstărit [13].

Marea majoritate a locuitorilor oraşelor moldoveneşti pregăteau în casele lor cele necesare hranei, inclusiv pîinea. În unele dintre aceste aşezări medievale se găseau însă reşedinţe domneşti şi boiereşti. Pentru domni şi boieri era nevoie de pîine de calitate bună şi este de presupus că, de timpuriu, aceasta era produsă de meşteri specializaţi. Uneori asemenea meşteşugari erau aduşi de peste graniţele Moldovei. Aşa, de pildă, la cererea lui Alexandru Lăpuşneanu, erau aduse, probabil la Iaşi, două pităriţe din Transilvania [14]. La pităria domnească din capitala Moldovei, amintită într-un document din 20 septembrie 1669 [15], lucrau pentru domni şi slujitorii curţii [16] mai ales meşteşugari localnici. Trebuie să presupunem, de asemenea, că au putut exista pitari şi în unele case boiereşti.

Pentru noi prezintă însă mai mult interes *pitarii* care lucrau pentru orăşeni şi pentru străinii aflaţi în trecere prin capitala Moldovei. În alte oraşe moldoveneşti asemenea meşteşugari au existat încă de la începutul celui de al XV-lea veac [17]. La Iaşi, însă, prezenţa lor este atestată mult mai tîrziu, în secolul al XVII-lea. Evlia Celebi, un cunoscut călător din acest secol, aminteşte de pitarii Iaşului şi adaugă că pîinea albă făcută de ei era vestită [18]. Pe unii pitari ieşeni din această vreme îi cunoaştem şi după nume. Este cazul, de pildă, cu Andoca,

---

[10] Arh. st. Iaşi, P. 360/44.

[11] M. Berza, *Dezvoltarea social-economică a Ţărilor Române în secolul al XVII-lea şi începutul secolului al XVIII-lea*, în *Istoria României*, III, Bucureşti, 1964, p. 68—69.

[12] Şt. Olteanu, *op. cit.*, p. 154.

[13] Pentru problemele legate de starea materială a meşteşugarilor moldoveni în această vreme cf. N. Grigoraş, *Proprietatea funciară şi imobilară a meseriaşilor, negustorilor, boierilor şi mănăstirilor din oraşele moldoveneşti. Regimul şi rolul ei (sec. XV—XVIII)*, în „Anuarul Institutului de istorie şi arheologie „A. D. Xenopol", VII, 1970, p. 83 şi urm.

[14] N. Iorga, *Istoria industriilor la români*, Bucureşti, 1927, p. 33.

[15] Şt. Olteanu, C. Şerban, *op. cit.*, p. 186.

[16] Şt. Olteanu, *op. cit.*, p. 155.

[17] M. Costăchescu, *Documente moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare*, II, Iaşi, 1932, p. 636.

[18] Dr. A. Antalffy, *Călătoria lui Evlia Celebi prin Moldova*, în „Buletinul comisiei istorice a României", XI, Bucureşti, 1932, p. 51.

amintit într-un document din anul 1645[19]. Pe Uliţa Măjilor, din Iaşi, locuia, tot în această vreme, şi o pităriţă, Aniţa[20].

Se pare că numărul pitarilor ajunsese să fie destul de mare în secolul al XVII-lea, de vreme ce dădeau numele lor unei uliţe, a Chităriei, situate între biserica Vovideniei şi mănăstirea Golia[21]. În această epocă uliţa amintită se găsea la periferia oraşului, dar gruparea acestor meşteşuguri aici se explică, credem, prin faptul că se urmărea să se evite incendiile.

N-au lipsit desigur din Iaşi meşterii plăcintari si colivari şi, de asemenea, meşterii de dulceţi[22].

Tot în legătură cu meşteşugurile legate de necesităţile alimentaţiei este necesar să amintim de *mesercii* sau *casapi*. În oraşele moldoveneşti, aceşti meşteşugari sînt menţionaţi pentru prima dată, la începutul secolului al XV-lea[23]. La Iaşi, mesercii sînt amintiţi în documente de abia începînd din secolul al XVII-lea. Bandini trece în rîndul catolicilor ieşeni şi pe măcelarii Adamus, Nicolaus, Besan, Laurenţiu şi Abraham[24]. Din păcate nu cunoaştem numărul măcelarilor de alte confesiuni, pe care, după cum se ştie, Bandini nu-i aminteşte. Trebuie, de altfel, să presupunem că numărul acestora era cu mult mai mare ca al catolicilor. Pe doi dintre ei, Ion şi Crăciun, îi găsim trecuţi într-un catastif de datorii al unei dugheni ieşene, în 1670[25]. Podul mesărnicilor[26], pătruns în toponimia oraşului, arată o anumită concentrare a acestor meşteşugari pe această uliţă, dar, în epoca la care ne referim, apar mesernițe şi pe Uliţa Sîrbească, pe Uliţa Trăbujenească şi pe Uliţa din afară[27]. Din punctul de vedere al grupării lor, este evident că situaţia diferă de aceea pe care au constatat-o în cazul pitarilor.

Destui de numeroşi, meserciii ieşeni, pentru a-şi putea apăra mai bine interesele, s-au organizat în bresle[28]. Primul staroste al breslei meserciilor, Petre Hurjuiu, este amintit într-un document din 15 iunie 1641[29]. Mai tîrziu, la 24 martie 1651, este menţionat Petru starostele de mesercii[30], care poate fi una şi aceeaşi persoană cu Petre Hurjui. Încă din a doua jumătate a secolului al XVII-lea, în 1675, Nacul meserciul ajunge pîrgar la Iaşi[31].

Menţionarea frecventă a acestor meşteşugari arată că erau numeroşi şi aveau un rol activ în viaţa oraşului. Unii dintre ei erau, desigur, oameni înstăriţi. Aceasta este, de pildă, cazul cu Andrei şi Manie starostele care vînd dugheni şi pivniţe în oraş[32], sau împrumută cu bani pe concetăţenii lor[33].

În afară de morari, brutari şi mesercii, în viaţa economică a Iaşului au jucat un rol de seamă şi meşteşugarii care preparau băuturile. Se ştie că, datorită unor condiţii pedologice şi climatice deosebit de favorabile, Moldova a fost, în

---

[19] Şt. Olteanu, C. Şerban, *op. cit.*, p. 186.

[20] *Ibidem.*

[21] E. Pavlescu, *Economia breslelor în Moldova*, Bucureşti, 1939, p. 277, şi harta; Şt. Olteanu, C. Şerban, *op. cit.*, p. 186 şi fig. 2.

[22] *Ibidem*, p. 188.

[23] M. Costăchescu, *op. cit.*, p. 636.

[24] *Codex Bandinus* (ed. V. A. Urechia), p. 127.

[25] C. Turcu, *Catastihul unei dugheni din Iaşi la 1679*, în „Studii şi cercetări ştiinţifice", seria III (ştiinţe sociale), 3—4, anul VI, 1955, p. 179.

[26] Şt. Olteanu, C. Şerban, *op. cit.*, p. 187.

[27] *Ibidem.*

[28] N. Grigoraş, *Unele aspecte privind breslele din oraşele moldoveneşti în secolele XVI—XVIII*, în „Studii", Tom. 22, 1969, nr. 6, p. 1105.

[29] E. Pavlescu, *op. cit.*, p. 97.

[30] Arh. St. Iaşi, p. 321/8.

[31] Gh. Ghibănescu, *Surete şi izvoade*, V, p. 90—91.

[32] Arh. St. Iaşi, P. 360/93; P. 360/126; P. 360/94.

[33] Ibidem, P. 360/93.

Evul mediu, o mare producătoare de vin. În jurul Iaşului, în perioada de care ne ocupăm, se găseau vii vestite care satisfăceau o mare parte din nevoile de consum în băuturi ale localnicilor.

În viaţa economică a Iaşului problema viticulturii ocupă un loc aparte şi nu intenţionăm să ne oprim aici asupra acestei îndeletniciri. Este necesar să arătăm că producţia însemnată de vin pe care o dădea Moldova în această vreme nu a împiedicat apariţia *rachierilor*, *berarilor* şi *bragarilor* la Iaşi. Informaţiile în legătură cu meşteşugul preparării acestor băuturi sînt totuşi destul de sporadice, pentru epoca la care ne referim. Deşi meşteşugul rachieritului a putut să apară în acest oraş moldovenesc mult mai devreme, primele referiri documentare despre el sînt de abia în secolul al XVII-lea. Evlia Celebi, care a cunoscut bine Iaşul, scrie că rachiurile ce se vindeau, şi probabil se produceau aici, erau vestite [34]. Din ultimele decenii ale acestui veac avem şi cîteva informaţii ceva mai precise despre acest meşteşug ieşean. Astfel, dintr-un document din 4 august 1670, aflăm că Gheorghe Duca dăruise mănăstirii Trei Ierarhi velniţa „ce ieste lîngă mănăstire, din vale, despre Bahlui" şi o scutise de dările ce se plăteau, în mod obişnuit, pentru alte velniţe [35]. Spre deosebire de velniţa dăruită mănăstirii Trei Ierarhi, despre care ştim că era situată la marginea de vest a oraşului, spre Bahlui, pentru celelalte velniţe din Iaşi, menţionate în acest document, nu dispunem de precizări referitoare la locul unde erau amplasate şi nici la stăpînii lor. Dintr-un document din 1 august 1675 aflăm că o vinarsăriţă, Antimia, îşi avea locuinţa pe Uliţa Hagioaiei, situată pe latura nordică a Iaşului [36]. Erau însă rachieri şi în zonele centrale ale oraşului. Cronicarul Ion Neculce ne spune că o tînără şi frumoasă rachieriţă, de pe Podul vechi, reuşise, prin farmecul ei, să-l cucerească şi să-l compromită pe bătrînul domn Dumitraşco Cantacuzino [37].

Documentele nu permit să se aducă precizări în legătură cu tehnica folosită de rachieri pentru producerea acestei băuturi. Menţionarea, e drept mai tîrziu, a alambicului [38] şi căldărilor [39], folosite în procesul de preparare a rachiului, nu este suficientă pentru a putea intra în detaliile acestui meşteşug.

Ca şi în alte oraşe moldoveneşti, nici în Iaşi n-au lipsit *berarii*. Paul de Alep nota că Vasile Lupu, care locuia în acest oraş, nu dispreţuia deloc berea [40]. Este foarte probabil că aceea pe care o consuma domnul era făcută de oamenii săi. În Iaşi erau, desigur, destui berari care lucrau şi pentru tîrgoveţi. În această vreme, documentele amintesc de Măriuţa „berăriţa" [41] şi de Gavril „berariul" (15 martie 1671) [42]. Nu ştim dacă berarii erau grupaţi în anumite zone ale oraşului. Probabil, însă, că, întocmai ca şi rachierii, ei erau împrăştiaţi pe diferite uliţe ale Iaşului.

Sub influenţă orientală, au apărut la Iaşi, în secolul al XVII-lea, *bragarii* (braharii). Şi în cazul acestora informaţiile documentare continuă să rămînă sporadice. Cunoaştem, din acest secol, numele a doi bragari : Buga şi Ioan [43]. Nu-

34 Dr. A. Antalffy, *op. cit.*, p. 51.

35 Arh. St. Buc., M-rea Trei Ierarhi, Ms. 578, f. 75, doc. 32 ; N. Grigoraş, *Proprietatea funciară*, p. 93.

36 Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, p. 90—91.

37 I. Neculce, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, ESPLA, 1955, p. 166.

38 Şt. Olteanu, *op. cit.*, p. 157.

39 N. Iorga, *Studii şi documente*, VI_2, Bucureşti, 1904, p. 219.

40 *Călătoriile patriarhului Macarie de Antiohia în Ţările Române, 1653—1658*, trad. Emilia Cioran, Buc., 1900, p. 21.

41 „Ioan Neculce". Buletinul Muzeului municipal din Iaşi, anul V, 1925, p. 123 ; Şt. Olteanu, C. Şerban, *op. cit.*, p. 188.

42 Arh. St. Iaşi, P. 32/5.

43 „Ioan Neculce", Buletinul Muzeului municipal din Iaşi, anul I, 1921, p. 95 ; Şt. Olteanu, C. Şerban, *op. cit.*, p. 188.

mărul lor a fost însă, desigur, cu mult mai mare. Din a doua jumătate a secolului al XVII-lea ei se concentrau pe latura apuseană a bisericii Vovedenia[44], unde era menționată Ulița Brăhăriei[45]. Faptul că în această vreme ei pot da numele unei ulițe arată că numărul lor era destul de însemnat. Pe această uliță, însă, alături de bragari, locuiau și numeroși pescari. De aceea, prin 1680, într-un document moldovenesc se spune că Ulița Brăhăriei „se cheamă acum Ulița Măjilor"[46]. Mai tîrziu, în 1712, se va reveni la vechiul ei nume[47].

În încheiere, trebuie să subliniem faptul că în sec. al XVII-lea în orașul Iași meșteșugurile legate de necesitățile alimentației, deși inegale din punct de vedere al ponderii pe care au avut-o, s-au dezvoltat pe o linie ascendentă. Înmulțirea numărului de meșteri menționați de documente, gruparea lor pe anumite ulițe, care uneori le poartă numele, apariția unor bresle, cum este cea a meserciilor și chiar practicarea unor meșteșuguri de către femei, susțin ideea unui progres destul de sensibil în această vreme. Acest curs se explică, cel puțin în parte, și prin rolul deosebit, de capitală a Moldovei, pe care Iașul îl joacă începînd din cea de a doua jumătate a secolului al XVI-lea.

---

[44] E. Pavlescu, *op. cit.* harta; Șt. Olteanu, C. Șerban, *op. cit.*, fig. 2.
[45] Arh. St. Iași, P. 110/11.
[46] Ibidem, P. 110/10.
[47] Ibidem. P. 110/5.